

J. Houwink ten Cate, *'De mannen van de daad' en Duitsland, 1919-1939. Het Hollandse zakenleven en de vooroorlogse buitenlandse politiek* (Dissertatie Utrecht 1995; Den Haag: Sdu uitgever, 1995, 327 blz., f45,-, ISBN 90 12 08286 2).

Lange tijd was het terrein van de Nederlandse buitenlandse politiek voor historici vrijwel *terra incognita*. Afgezien van enkele politicologisch georiënteerde studies en een enkel, gedateerd overzichtswerk, was de spoeling zeer dun. Deze situatie is het laatste decennium fundamenteel gewijzigd. Proefschriften, monografieën en artikelen over de buitenlandse politiek verschijnen met verheugende regelmaat. Zwaartepunten in deze studies zijn het interbellum, de Koude Oorlog en de relaties met ons machtige buurland Duitsland. Evenals enkele anderen heeft de auteur van deze dissertatie zich gericht op de Nederlands-Duitse betrekkingen en wel in het interbellum. In tegenstelling tot bij voorbeeld Hellema, Van Roon en Wielenga richt Houwink ten Cate zijn kompas (gelukkig) niet in hoofdzaak op de activiteiten van Haagse diplomaten, maar op invloedrijke vertegenwoordigers van de elite van de bank- en zakenwereld. Prijzenswaardig is dat Houwink ten Cate het gebrek aan Nederlandse overheidsarchieven zoveel mogelijk probeert op te vangen door een uitputtend onderzoek in Duitse archieven en inventief gebruik maakt van de contemporaine pers. De auteur getrooste zich zelfs de moeite om de bureaucratische hindernissen van Oost-Duitse archieven te nemen, destijds weinig publieksvriendelijke instellingen.

Zijn onderwerp zijn de 'mannen van de daad', vertegenwoordigers van een nieuwe elite. Deze nieuwe elite probeerde een plaats te veroveren naast de gezeten burgerij en oude adel. Zij waren meestal van bescheiden komaf, succesvol in het zakendoen, brandend van ambitie en hadden (meestal) kortere of langere tijd bemoeienis gehad met het Nederlandse rijk overzee. Kortom: zij golden als geslaagd in het leven, en als de ware erfgenamen van de mannen die de Republiek een Gouden Eeuw hadden bezorgd. Om enkele hoofdpersonen uit dit werk te noemen: Van Aalst en Colijn. Ook komen hun vijanden zoals Van Karnebeek en Vissering goed uit de verf. Een bijzondere rol ziet de auteur voor de Duitse bankier Mannheimer. Deze schilderachtige figuur balanceerde voortdurend op de grens van oplichterij en virtuoos financieel spel, en hij voedde de Amsterdamse droom dat deze stad weer het financiële wereldcentrum kon worden. Naar mijn smaak overschat de auteur de rol van deze bankier en leiden zijn belevenissen te veel af van de hoofdlijnen van dit werk, al is Mannheimers 'monetaire schelmenroman' meeslepend geschreven.

Kortom, een boeiend en relevant onderwerp dat in een heldere en prettig ironische stijl is geschreven. Wel valt er enig bezwaar in te brengen tegen de structuur van het werk. Een duidelijke inleiding waarin het schouwtoneel wordt geschetst (desnoods met cijfers) ontbreekt. De stilistisch briljante opening met de begrafenis van Van Aalst is onvoldoende compensatie. De samenhang tussen de hoofdstukken is daardoor op het eerste gezicht niet altijd even duidelijk. Veeleer is sprake van een aantal min of meer op zichzelf staande essays. Het tijdvak 1918-1939 wordt chronologisch verhaald en de hoofdstukken behandelen afzonderlijke periodes. In elk hoofdstuk staat één dominerende figuur centraal. Met als uitvalsbasis deze mini-biografie behandelt de auteur de voornaamste vraagstukken van elke periode. Deze biografische schetsen zijn zeer lezenswaardig en de anekdote wordt hierbij (gelukkig) niet geschuwd. Dankzij de biografische invalshoek kan de auteur overtuigend aantonen dat de motieven van de 'mannen van de daad' voor hun optreden voortkwamen uit een ingewikkelde en vaak onontwarbare mengeling van privébelang, hun perceptie van het landsbelang en zedingsdrang.

Door het ontbreken van een beschouwend openingshoofdstuk blijft de vraagstelling echter wat impliciet en pas na lezing van het volledige werk blijkt de auteur twee grote stellingen aan de orde te hebben gesteld.

In de eerste plaats is daar zijn visie op de interpretatie van de Nederlandse politiek als een machtsstrijd tussen 'oude' en 'nieuwe' elites, waarbij de handelspolitiek een belangrijke arena was. Vanwege hun aandeel in het economisch crisismanagement tijdens de Eerste Wereldoorlog hadden de 'mannen van de daad' politieke invloed verworven. Tijdens het interbellum probeerde Den Haag het terrein van de internationale handelspolitiek en monetaire politiek weer terug te winnen. Door krachtadig optreden van Van Karnebeek (1918-1927) verloor de *haute finance* langzaam maar zeker haar politieke invloed. Onder Colijn (1933-1939) zien we een herleving van de invloed van de nieuwe elites. Vanuit het gedachtegoed van de 'mannen van de daad' werd bij de kabinetsformatie van 1933 de handelspolitiek uit het takenpakket van buitenlandse zaken gelicht en onder de hoede van economische zaken gebracht. Geheel conform zijn kordate imago, achtte Colijn het niet nodig de beoogde minister van BZ hiervan tevoren op de hoogte te stellen. Een deel van de aandacht die de auteur aan Mannheimer heeft besteed had wat mij betreft naar Hirschfeld, roemrucht en omstreden topambtenaar van EZ, uit mogen gaan.

In de tweede plaats geeft de auteur een samenvattende visie op de speelruimte van het Nederlandse beleid ten aanzien van Duitsland en in de jaren 1933-1940 in het bijzonder. In het laatste, zeer overtuigende, hoofdstuk worden invloedrijke visies als die van Daalder en vooral van De Jong op kritische wijze geanalyseerd. Houwink ten Cate komt tot de mijns inziens juiste en realistische conclusie dat de Nederlandse regering in de jaren dertig in feite geen opties had. Gezien de toestand van de Britse en de Franse politiek was van deze kant geen serieuze (militaire) steun te verwachten en tegen het agressieve en autarkisch georiënteerde Duitsland kon Nederland zich als kleine natie niet verdedigen. Het aanvaarden van beperkte steun van Groot-Brittannië zou de laatste verdedigingslinie, de Nederlandse neutraliteit, hebben opgeblazen. Dit hoofdstuk kan voortaan als verplichte literatuur gelden voor iedere onderzoeker of student die zich in de buitenlandse politiek van Colijn wil verdiepen.

Na lezing blijft wel een wens over. Wanneer wordt een uitputtende biografie over Hirschfeld, de machtige ambtenaar van economische zaken geschreven? De aanzetten in dit werk van Houwink ten Cate doen naar meer verlangen.

Willem Melching

Y. Segers, *Op het kruispunt van oud en nieuw. Het Gelders genootschap 1919-1994. 75 Jaar op de bres voor de schoonheid van Gelderland* (Den Haag: Sdu uitgeverij Koninginnegracht, 1994, 278 blz., f75,-, ISBN 90 12 08068 1).

De vereniging Geldersch genootschap tot bevordering en instandhouding van de schoonheid van stad en land werd op 15 november 1919 in het concertgebouw Muis Sacrum te Arnhem opgericht. De vereniging nam zich voor het welstandtoezicht en de landschapszorg op zich te nemen en maatregelen tegen ontsierende reclame uit te voeren. Onder instandhouding kon ook het behoud van historische gebouwen, molens inbegrepen, worden gerekend. Daarmee werd bereikt dat de vereniging, waarvan gemeenten lid konden worden, zich ging inzetten voor architectuur, stedenbouw, bouwvakonderwijs, monumentenzorg en planologie. In afwijking van bijvoorbeeld Noord-Holland kreeg het provinciaal bestuur van Gelderland slechts de mogelijkheid om een bestuurslid te benoemen.

De auteur, die kunstgeschiedenis en industriële archeologie studeerde, poogt zo veel mogelijk de Gelderse ontwikkeling te relateren aan de ontwikkeling elders in Nederland. Aandacht is er voor maatschappelijke veranderingen. De nadruk valt op het welstandtoezicht op nieuw-